

מובא במשנה (לב.) שהיו בזמנים קדומים מבטלים גט ע"י דיינים אפילו שהבעל נמצא במקום אחר. רבן גמליאל הזקן התקין שלא לעשות את הביטול לפני דיינים, אלא אל מול שליח הגט או האשה (מפני תיקון העולם).

הגמרא דנה האם לאחר תקנת רבן גמליאל מועיל שהבעל יבטל את הגט שלא בפני האשה או השליח, וכך נחלקו התנאים (שם לג.):

ת"ר: בטלו - מבוטל, דברי רבי. רשב"ג אומר: אינו יכול לא לבטלו ולא להוסיף על תנאו, שא"כ, מה כח ב"ד יפה.

רבי סובר שמשום שיש כוח מהתורה לביטול הגט בפני הדיינים, ע"כ בטל הגט גם כאן. אך רשב"ג סובר שאי אפשר לבטל על ידי דיינים שהרי רבן גמליאל ובית דינו התקינו שאין לעשות כן!

ע"כ שואלת הגמרא, האם יתכן שמדאורייתא הגט בטל, ובאו בית דינו של רבן גמליאל ומתירים את האשה מפני שמבחינתם הגט לא בטל? וכך לשון הגמרא (שם):

ומי איכא מידי דמדאורייתא בטל גיטא, ומשום מה כח ב"ד יפה שרינן אשת איש לעלמא? אין, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה. אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בבספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר? שוויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

כלומר, רבנן מפקיעים את הקידושין משום שהמקדש תולה את דעתו בחכמים, ולכן היא איננה מקודשת למפרע (הקידושין בטלים מעיקרא). בקידושי כסף, עשו חכמים את הכסף כמעות מתנה וביטלו את הקידושין (רש"י ד"ה תינח). אך בקידושי ביאה, איך יכולים חכמים להפקיע? עונה הגמרא, עשו חכמים את הבעילה כמו בעילת זנות ולא בעילת קידושין.

[ויש לעיין, אם הקידושין בטלים מעיקרא מה משנה האם היא התקדשה בכסף או בביאה? (שאלת הרמב"ן בכתובות ג.) קידושי כסף עפ"י רבותיו של רש"י והרמב"ם הינם מדרבנן, וביאה היא מהתורה. אך לרש"י גם ביאה מהתורה, אך היא מפורשת כחלק ממצאות טבע החיים.]

עולה מהאמור, שהבבלי סובר שחכמים מפקיעים את קידושי האשה מהתורה, ולכן אין השפעה לביטול הגט. שהרי היא איננה אשת איש, אמנם בדרך עקיפה- כי חכמים מבטלים את הקידושין בשב ואל תעשה.

אמנם מהירושלמי מובאת הסוגיא הנ"ל באופן שונה, וזה לשונו (פ"ד ה"ב):

עבר וביטול? כי שמעיה מן הדא אם ביטול הרי זה מבוטל דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר, אינו יכול לבטלו, ולא להוסיף על תנאו. יאות אמר רבן שמעון בן גמליאל, מאי טעמא דרבי? דבר תורה הוא שביטול וזהו אפרו שלא יבטל ודבריהן עוקרין דברי תורה?

אדם ששלח גט לאשתו, ועבר על תקנת רבן גמליאל וביטל את הגט בפני שלושה. רבי סובר שהגט מבוטל, מפני שמהתורה הדבר נחשב ביטול, ורק חכמים אמרו שלא יבטל. רבן שמעון בן גמליאל סובר שאין יכול הבעל לבטל את הגט ע"י הדיינים, ע"כ קשה, שהרי חכמים עוקרים דברי תורה?

הגמרא מביאה דוגמא לשיטת רבן שמעון בן גמליאל שיש עקירה של חכמים מהתורה, וזה לשון הירושלמי (שם):

וכי זיתים על שמן, וענבים על היין, לא תורה הוא שיתרום, והן אפרו שלא יתרום מפני גזל השבט, ולא עוד אלא שאפרו עבר ותרם אין תרומתו תרומה!

כלומר, גם בדיני תו"מ שמהתורה מותר לתרום מהזית על השמן, גזרו חכמים שמי שתרם כך אין תרומתו תרומה! למרות שמהתורה מותר!

עולה מדברי הירושלמי, שחכמים לא הפקיעו את הקידושין מעיקרא, אלא בודאי שמכאן ולהבא בקום עשה. כלומר, ביטול הגט איננו חל באופן ישיר, למרות שמהתורה אפשר לבטל גט ע"י הדיינים. כך מבואר בשו"ת באר יצחק ההבדל בין הבבלי לירושלמי (או"ח סי' ג):

ובש"ס דילן בגיטין (דף ל"ג) מקשינן ג"כ איך יכולים חז"ל לעקור ד"ת בקום ועשה ואמאי בטלו אינו מבוטל ומתיר משום דאפקעינהו רבנן לקדושה מיניה משום **זבלא זה אינם יכולין רבנן לעקור ד"ת בקום ועשה**, לכן הירושלמי לשיטתו דס"ל **דאף בקום ועשה יכולים חז"ל לעקור ד"ת**.

נחלקו התלמודים, היאך יכולים חכמים לעקור קידושי איש ואשה? עפ"י הבבלי הדבר יכול לעשות בצורה עקיפה. יכולים חכמים להפקיע קידושין מעיקרא, משום שהאדם המקדש עושה זאת על דעת חכמי ישראל- כדת משה וישראל (עיי' תוס' ד"ה כל). עפ"י הירושלמי, חכמים יכולים לעקור דברי תורה אפילו בקום עשה, בצורה ישירה. גם כאן ביטול הגט לא יכול משום שחכמים קמו לבטל את ביטול הגט מהתורה.

להבנת עומק ההבדל יש לשאול, כיצד מפקיעים חכמים את הקידושין? ישב על מדוכה זו מו"ר הרב ויצמן שליט"א (מיטב הארץ עמ' 215), וביאר עפ"י המפרשים שיסודות הקידושין הם מצווה המסורה לציבור, כלומר, להנהגת הציבור אלו החכמים. והם קובעים את גדריה. האדם הישראלי הוא חלק מהכלל, למרות שרוב הזמן האדם מרגיש כישות פרטית. אך ישנן הופעות בו האדם מרגיש את חלקו בכלל (כגון מלחמות). גם בעולם הקידושין והגירושין נחשף כוח הכלל, וע"כ חכמים כנציגי הכלל שותפים מלאים בו. התורה נתנה לחכמים לקבוע את גדרי הופעת הכלל במצוות המסורות לציבור, ע"כ הת"ח הנם שותפים בעיצוב אלו המצוות, כקידושין וגירושין.

נראה לענ"ד **שהמוקם גורם, היחס בין אלוקי ישראל לחז"ל היא בצורה עקיפה** כמו שביאר בהרחבה הרמב"ן (ויקרא יח, כה). אמנם **בארץ ישראל ההשגחה היא ישירה "עניי ה' אלוךך בה"**. נראה שכך הוא ההבדל בין התפיסה הבבלית לירושלמית. בבבלי חכמים יכולים להפקיע קידושין רק בצורה עקיפה, אך בארץ ישראל מבין הירושלמי שיש שותפות ישירה בין הבורא לחכמי א"י. נראה לענ"ד שהירושלמי הביא דוגמא דווקא מתרומות ומעשרות, לעניין עקירת דבר מהתורה משום שהוא הכי מאפיין את החלק שיש לכלל באדם, וכך לשונו של הכוזרי: **"המעשרות והמתנות והקרבתות ודומיהם הם חלק הכלל בקנינים"**. כלומר, שיש חלק לכלל, החכמים יכולים להשפיע בצורה ישירה אפילו שהם עוקרים דבר מהתורה (ובודאי שזוהי בחינה של אותי אתם קובעים הגוי כולו, שעקירת דבר מן התורה היא לצורך נטיעה כללית ועמוקה יותר).